

M.Kopko's work. Using of folk and art songs in the learning process. The role of «Samouchka» in the development of music science at the beginning of XX th century.

Key words: *M Kopko, «Samouchka», Congress of Ukrainian musician, I.Kiprian, V.Sadovsky, song, terminology.*

УДК 78.07 (477)

Лідія Курбанова

МУЗИЧНА ПУБЛІЦИСТИКА У ДОРОбКУ ПАВЛА МАЦЕНКА

У статті зроблено спробу проаналізувати музично-публіцистичний жанр у творчому доробку Павла Маценка та класифікувати його з погляду музичної критики сьогодення. Робота є панорамним оглядом музичної публіцистики цього діяча музичної культури української діаспори і спрямована на повернення її в науковий обіг в Україні.

Ключові слова: *музична критика, стаття, рецензія, огляд, критична стаття, публіцистика, Павло Маценко.*

Павло Маценко (1897–1991) зробив значний внесок в українську музичну культуру діаспори як музикознавець, педагог, диригент, організатор музично-культурного життя української громади в еміграції, про що свідчить його багатий архів, композиторська творчість, публікації про нього діаспорних авторів І. Вовка, Н. Годованого-Штона, В. Климківа, О. Костюк, І. Мельника, М. Підкович, В. Ревуцького, С. Яременка, Д. Яремчука, які зібрані, відредаговані і опубліковані Василем Веригною у збірнику на пошану 90-літнього ювілею митця. Згадує про нього у своєму історико-критичному огляді А. Рудницький. В Україні вперше внесок П. Маценка у розбудову української музичної культури діаспори знайшов висвітлення у монографії Г. Карась[3], статтях О. Гнатишин, У. Граб. Однак, вказаними авторами не було зроблено аналітичного огляду музичної публіцистики цього діяча музичної культури діаспори, що і зумовило наш інтерес до теми дослідження.

Павло Маценко був непересічним музикознавцем, музичним критиком та публіцистом, який залишив багату наукову спадщину. Кожна його розвідка і стаття є цінним матеріалом для освіти й виховання, для обґрунтування ваги митців української музики в минулому та сучасному. Тому актуальною бачиться потреба повернення в науковий обіг музично-публіцистичної спадщини П. Маценка. Мета статті – окреслити напрямки його музичної публіцистики. Для її досягнення необхідно вирішити наступні завдання: проаналізувати музично-публіцистичний жанр у творчому доробку Павла Маценка та класифікувати його з погляду музичної критики сьогодення.

Музикознавча спадщина Павла Маценка є багатогранна. Вона охоплює, як окремі статті про персоналії, так дослідження церковної музики, її походження та розвиток. Як свідчить «Архівний довідник» П. Маценка, упорядкований Осередком української культури та освіти Вінніпегу [4], його документи поділені на немuzичні та музичні матеріали. До немuzичних входять: особисті документи; листування; культурно-громадська, учительська та науково-журналістська діяльність; документи, пов'язані із постаттю Олександра Кошиця. До музичних – переписання та рукописи нотних текстів різних осіб; партитури хорових творів; опубліковані музичні матеріали. Науково-журналістська діяльність, згідно архівного довідника, включає ряд статей та розвідок, написаних під псевдонімами (К. А., Буревісник, М. Кирсан, Кобзарський, Ло, П. Зось, П. Кирик, Ко-ма, П. і А.Кудин (Кудін), Лусько, ПМ, ППМ, П. М-ко, Ма-ко, Православний П., В. Соборний, П.Сопілка), які належали П. Маценку. Перелік його статей, розвідок та рецензій налічує більше чотирьохсот назв на різні теми. Тут: статті про персоналії, творчі портрети, відгуки на концерти, опери, платівки, дослідні матеріали про постаті (біля ста позицій), різного періоду музичної історії, а також ряд матеріалів, присвячених розвідкам про церковну музику [4, с. 14–30]. Саме ця, остання тема, була основною сферою наукового зацікавлення музикознавця.

Заслуга П. Маценка полягає в тому, що він не обмежувався теоретичними студіями, а доносив свої узагальнення студентам, проводив дискусії, щоб краще продемонструвати хід своїх думок. Фактично він вів просвітницьку діяльність та був пропагандистом українського співу. Саме П. Маценко був одним з тих, хто вірив в багатство національного мистецтва, зокрема церковного співу, відстоював його оригінальність та глибоке історичне коріння.

© Курбанова Л., 2015.

Увага П. Маценка до церковної музики та історії української музичної культури проявлялася не тільки в його монографіях, але й розвідках та статтях. У 1950-х рр. у Вінніпегу у видавництві «Культура й освіта» з'являються його розвідки: «Давня українська церковна музика й сучасність. Г. Сковорода і Г. Квітка-Основ'яненко в музиці» [7; 6], «Д. С. Бортнянський і М. С. Березовський» [11], «Ф. С. Якименко», «Відгуки минулого. О. Кошиць у листах до П. Маценка» [1], «Засади творчості О. Кошиця» [13]. В інших виданнях побачили світ його статті «Українські канти» («Канадський фермер», Вінніпег) [18], «А. Ведель», «Андрій і Гаврило Рачинські» («Українське Слово», Париж); «Із української музичної культури» – замовлена для Товариства «Альфа-Омега» і надрукована в журналі Товариства (1949).

Аналізуючи його дослідницьку роботу щодо церковної музики, приходимо до висновку, що вона представлена різними аналітичними жанрами. Ці статті дуже різні за обсягом – від однієї до тридцяти сторінок. Основна тема, яка їх об'єднує – це пошук джерел походження української церковної музики, її національне зерно та вплив на музичну культуру загалом. Кожна з них представляє окрему «розповідь», присвячену або постатям, або проблематиці, або аналізу творчості. А в загальному, коли об'єднати їх разом, отримуємо історію розвитку церковної музики у історичному та музичному аспектах України.

Музична критика автора представлена такими *аналітичними жанрами*, як *огляд* – стаття «Праці про церковну музику» [15], яка має панорамний погляд на тему, але разом з тим, аналізуючи та порівнюючи праці різних дослідників, посилює оціночний ефект. «Д. С. Бортнянський і М. С. Березовський» [11] – це розвідка, що написана в жанрі *критичної статті*. Їй приманна концепційність у висвітленні портретів митців, аналітика їх творчості та аргументовані історичні довідки. Крім цього, це *ювілейно-історична стаття*, оскільки приурочена до конкретної дати кожного композитора зокрема. В результаті аналізу публіцистичної діяльності критика виявляємо інформативний жанр, представлений, невеличкою *статтею-дописом* «Справа не в чині, а в начинці». Знаходиться вона поряд із статтею про Петра Гончарова [5]. В основному заголовки статей Павла Маценка названі іменами та прізвищами персоналій («Д. С. Бортнянський»), або проблематики («Г. Сковорода та музика»). А в цьому дописі заголовок виконує комунікативну функцію, тобто з точки зору інформативності, як такий, що інформує про зміст, який в публікації вербально не виявлений, бо є підтекстом.

У розвідках з проблем історії та розвитку українського церковного співу П. Маценко часто посилався на думку видатного диригента Олександра Кошиця. Перу дослідника належить ряд статей про нього. На вагомість цієї особистості для Павла Маценка вказує окрема частина з двома томами матеріалів про нього в «Архівному довіднику» [4, с.32–37].

В одній із статей музикознавець аналізує духовні твори О. Кошиця, де знаходить деякі звороти та каденції типу Бортнянського. О. Кошиць на це відповідає: «Вважаю Ваші завваги цілком підставними. Ви маєте рацію, бо ближче кажучи, «ми всі під Бортнянським ходимо», а Бортнянський є, слава Богу, витвір української стихії на ґрунті наших кантів і живих тоді традицій школи Дилецького, хоч і в новім італійсько-венетійським найкращім оформленні» [1, с. 50–51].

В іншій статті П. Маценко аналізує один з перших хорових творів композитора – «Туча», написаний ще у 1908 р. О. Кошиць у листі до П. Маценка розповідає історію створення та виконання цього твору в Україні та за кордоном [1, с. 64–65].

У статті «Заповіт» П. Маценко роздумує над останнім дарунком О. Кошиця, який той привіз до Канади перед своєю смертю [12]. Це були десять платівок із записами українських народних пісень хором під керівництвом великого диригента. Прослухавши ці записи, П. Маценко писав: «Концерт з рекордових плит закінчений. Лишилась солодка туга і якесь неозначене хотіння. Це мабуть хотіння далі співати й співати так, як вчив нас Великий Ол. Кошиць. В тому співі немає ніяких «триків», з того співу промовляє до нас чиста й незіпсована українська натура, що шукає долі, б'ється за неї, подивляє красу Божого світу, вглядає в тайники української душі... Рекорди, наспівані хором проф. Ол. Кошиця, щира наука для всіх про те, як треба співати свої пісні і як їх розуміти. Через те треба думати, що вони є заповітом великого борця за красу української душі і за право народу до вільного й незалежного існування» [12, с. 120]. Цей заповіт великого диригента пронесли через усе своє життя його послідовники і учні – П. Щуровська-Россіневич, П. Маценко, В. Климків та багато інших. Взагалі, можна сказати, що інформація, яка надрукована, одразу після статті, є її продовженням, бо вони об'єднані основною темою – заголовком. Сама суть назви має інтегративний характер, оскільки включає ряд функцій, таких як: інформативну, рекламну, комунікативну, композиційну та

експресивну. Після «Заповіту» маємо ще два інтерв'ю – монологи Олександра Кошиця. Перший – «Українська народна пісня на рекордах», де диригент розповідає про труднощі створення та дякує усім хто йому допомагав [12, с. 121–124]. Другий – «Рекордування української пісні завершено» [12, с. 124], де знову висловлює свою подяку. Жанр *інтерв'ю* належить до *інформаційної музичної критики*. Після них «Слова рекордованих пісень» [12, с. 125–138]. Завершує цей «вінок» інформативно-аналітичної музичної критики стаття «Чар української пісні» (з приводу появи альбома «Near Ukraine Sings» в Канаді), де П. Маценко ще раз доводить свою глибоку повагу до О. Кошиця: «...В одному альбомі...різноманітна антологія, по-мистецьки вибрана і старанно уряджена... Чим більше їй (пісні – Л. К.) прислухаймося, тим краще нам вона подобається, і тим більше добираємо в ній артизм Кошиця...» [19, с. 139]. У цих статтях він працює в *аналітичному жанрі*, де використовує основні віхи – *рецензію* та *огляд*, які часто переплітаються між собою. Основним критерієм рецензії є її оперативність. Але судячи з дат друку рецензій та подій, які часто мають деякий проміжок часу, ми говоримо про поєднання різних жанрів у наступних статтях. З іншого боку, усі інші критерії рецензії витримані, а «неоперативність» можна віднести до залежності від виходу самого джерела, де була розміщена рецензія.

Аналізуючи творчість відомого в Канаді українського співака Йосипа Гошуляка, знаходимо декілька рецензій П. Маценка на його платівки. В *рецензії* «Культурне переживання» (платівка з музикою композитора Миколи Фоменка) П. Маценко аналізує всі аспекти цих платівок, починаючи від зовнішнього вигляду та завершуючи аналізом виконання. Критик дає високу оцінку виконавцю: «...Та ось чути вступ піаніно, і з платівки пливе могутній – навіть з платівки! – ласкаво-оксамитовий голос баса Йосипа Гошуляка» [20, с. 259]. Загалом дискографія Й. Гошуляка налічує три платівки, дві аудіокасети та п'ять компакт-дисків, де провідне місце займає платівка «Йосип Гошуляк – українська класика». Тут співак виконує тільки твори українських композиторів, тому П. Маценко зазначив у висновку: «Для українців ця платівка – історична пам'ятка». Крім цього він знову дає високу оцінку виконавцю та відзначає вагомність цього запису для людей: «Добре виконана пісня має велику виховну силу. Вона – найкращий відгомін історичних подій, які співак може якимось містичним способом передати слухачам...Коли артист може досягти такого сприйняття творів слухачами, мета, яку поставила собі програма, – досягнена» [20, с. 261].

На другій платівці – «Басові арії та монологи» (1976), співаком записані арії з опер Дж. Верді, М. Римського-Корсакова та особливо цікавий «Чернець» М. Вериківського на слова Т. Шевченка, а також «Ой чого ти, Дніпре» М. Фоменка. «Чернець» – має блискучу оркестровку... та вимагає від виконавця чудового володіння голосом, глибокого відчуття і розуміння контрастів, уміння їх відтворити. Наш артист справився з великими труднощами, й тому досягнув успіху» [20, с. 278].

П. Маценко написав кілька оглядових статей, що стосуються концертної діяльності Й. Гошуляка, в яких автор використовує *інформаційні жанри*. У *дописі* «Концерт новоствореного ансамблю театру «Ренесанс» П. Маценко відзначає молодого співака, власника прегарного баса, Й. Гошуляка, ще в 1950 р. [20, с. 280]. У статті «Артист Й. Гошуляк і Т. Ткаченко у Вінніпезі» автор поєднує інформаційний та аналітичний жанри, згадує про попередні анонси, які були хорошою рекламою для концерту [20, с. 276].

Впродовж життя П. Маценко не покидав стрижневої теми – «Розтрачені діаманти». Він збирав і досліджував всі можливі джерела, які свідчать про українські співочі й музичні таланти. Цими розвідками музикознавець повертав Україні імена її талановитих дітей – класиків української музики, зокрема церковної. Він є автором невеликих розвідок-нарисів та статей про українських композиторів П. Гончарова, С. Давидова, С. Дехтярьова, М. Березовського, Д. Бортнянського, М. Леонтовича, О. Кошиця, Н. Нижанківського, Ф. Якименка, Я. Степового, С. Яременка, М. Фоменка [5; 8–14], музикознавця Ф. Шешка, піаністів Д. Гординську-Каранович, Т. Микишу [17], бандуриста В. Ємця, музичні зацікавлення Г. Сковороди, Г. Квітки-Основ'яненка [7; 6], спогадів про О. Кандибу. Ці роботи відносимо до *аналітичного напрямку музичної критики* і написані вони в жанрі *критичної статті*. Перш, за все в них яскраво виражена концепційність, аналітичність, аргументовані узагальнення та висновки. Основна їхня мета – донести до читачів розуміння того, скільки імен ще не розкрито і не повернуто в скарбницю української музичної культури, яка є самотньою, створеною на мотивах української народної пісні (церковна музика, канти). Часто П. Маценко використовував такі різновиди статей, як *портретні, проблемні, оглядові, ювілейно-історичні*.

Наприклад, в статтях про Степана Давидова [8] та Степана Дехтярьова [9], автор дає коротку історичну довідку, починаючи з XVIII ст., де розповідає про важливість українських обдарованих дітей для розвитку культури Росії. Потім доводить і демонструє, як змінюються українські прізвища

на російські. Тут же змальовує творчий портрет, підкреслюючи важливість внеску, що був зроблений цими постатями. В цілому концепційний план у обох розвідках – ідентичний, як і манера письма.

Ювілейні статті про Д. Бортнянського [10] та про О. Кошиця [14] є різновидом *критичної статті*. Стаття про О. Кошиця, присвячена 90-літтю з дня народження диригента, є розгорнутою, оскільки змальовує творчий процес роботи маестро. Інша присвячена 140-ій річниці з дня смерті Д. Бортнянського. За обсягом вона значно менша і містить короткі, але важливі деталі аналізу творчості. Стиль викладу матеріалу – динамічний, активний.

До іншого жанру *критичної статті* – *огляду*, ми відносимо розвідки про музичні зацікавлення Г. Сковороди [7] та Г. Квітки-Основ'яненка [6]. Фактично це панорамний огляд творчості. За обсягом вони є невеликі, але з оцінкою внеску кожного, як композитора у музичну спадщину української музики.

Як співзасновник і секретар Осередку української культури і освіти, П. Маценко видавав і редагував популярні видання в серії «Культура й Освіта». Зокрема ним було випущено: «Спогади» О. Кошиця (1947–1948), «Засади творчості О. Кошиця» (1950) [13], «Відгуки минулого. О. Кошиць в листах до П. Маценка» (1954), «3 піснею через світ (Подорож Української республіканської капели)» О. Кошиця у 3-х томах (1952–1974) та ін. П. Маценко виступає редактором книги подорожей Капели і пише до перших двох томів коротку передмову, до третього тому передмову написав учень О. Кошиця Володимир Климків. Заголовки «Спогади», «Відгуки минулого» та «3 піснею через світ» мають інтегративну функцію, оскільки об'єднують в собі інформативну, комунікативну, композиційну та оцінчну ролі. З точки зору інформативності, то тут назва має значення підтексту. Значення цих матеріалів є суттєвим для доказу сили впливу української пісні на слухача. Така кількість позитивних відгуків про концерти Української республіканської капели, що вміщена у трьох томах, це тільки доводить. У цій серії зібрані різні статті, з різних видань світу, де музична критика представлена, як аналітичними (рецензія, огляд, критична стаття), так і інформаційними (допис, репортаж, анотація) жанрами.

Підсумовуючи вище сказане приходимо до висновку, що *музична публіцистика* Павла Маценка мала два основні напрямки – історія української музичної культури в персоналіях та проблеми історії та розвитку українського церковного співу від найдавніших часів до ХХ ст. Репрезентована у багатьох періодичних виданнях України, США та Канади, вона є цінним набутком діаспорної музичної наукової думки і заслуговує на введення її в науковий обіг в Україні. Грунтуючись на класифікації *музичної критики*, запропонованої Оленою Зінкевич та Юрієм Чеканом [2, с. 70], умовно ділимо *публіцистичний доробок П. Маценка* на два напрями – *аналітичний* та *інформаційний*. Левова частка його спадщини представлена *аналітичною критикою*, яка поділяється на три основні жанри: *рецензію*, *огляд* та *критичну статтю*. Останній жанр найяскравіше представлений в циклі «Розтрачені діаманти». А, наприклад, статті про музичні зацікавлення Г. Сковороди та Г. Квітки-Основ'яненка, є прикладом оглядового жанру. *Рецензія* представлена прикладами рецензій на платівки» [19, с. 139; 20, с. 277]. Що стосується *інформаційної критики* у доробку митця, то тут переважають такі жанри, як *анотація* та *репортаж*. Наприклад, стаття «Артист Й. Гошуляк і Т. Ткаченко у Вінніпезі» створює ефект присутності, тому можна віднести до репортажу. А допис «Про «Ноктюрн» О. Кошиця» [16] за обсягом та змістом – анотація. Мова у його розвідках – проста. Загалом, засоби художньої виразності, слова, які використовував Павло Маценко, дозволяли розширювати коло зацікавлених читачів. Уся його наукова робота була пронизана почуттям національної гідності, яке допомогло проявити себе у різних аспектах його діяльності. Уміння П. Маценка «вибирати точне слово» добре відчувається у роботах, де він змальовує творчі портрети митців (Тарас Микиша, Олександр Кошиць, Федір Якименко та ін.). Функції заголовків у його публіцистичній діяльності – різні. Як правило, ряд статей, що розповідають про життєвий та творчий шлях митців, мають іменні назви (Ф. Стешко, Я. Степовий, М. Леонтович, М. Березовський і т.д.). Рідше зустрічаються назви, що носять підтекст статті. Часто його заголовки відіграють інтегративну функцію, як і публіцистична творчість, яка включає, в себе, усі основні жанри аналітичної та інформаційної критики.

1. Відгуки минулого. О. Кошиць в листах до П. Маценка / передмова П. Маценка. – Вінніпег : «Культура й Освіта», 1954. – 80 с.
2. Зінкевич О. Музична критика : навчальний посібник / Олена Зінкевич, Юрій Чекан. – Чернівці : Книги – XXI, 2007. – 424 с.
3. Карась Г. Музична культура української діаспори у світовому часопросторі ХХ століття : монографія / Ганна Карась. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2012. – 1164 с.

4. Павло Маценко. Архівний довідник 1988/89. – Вінніпег, Манітоба : Осередок української культури й освіти. – 88 с.
5. Маценко П. Гончаров Петро Григорович / Павло Маценко // Вісті. – Міннеаполіс – St. Paul, Minnesota, USA, 1965. – Ч.1 (12). – С. 9.
6. Маценко П. Григорій Квітка-Основ'яненко (музичні зацікавлення) / Павло Маценко // Вісті. – Міннеаполіс – St. Paul, Minnesota, USA, 1969. – Ч.1 (28). – С.11–12.
7. Маценко П. Григорій Савич Сковорода і музика / Павло Маценко // Вісті. – Міннеаполіс – St. Paul, Minnesota, USA, 1967. – Ч. 3–4 (22–23). – С. 7–8.
8. Маценко П. Давидов Степан Іванович (1777–1825) (Із циклю «Розтрачені діаманти») / Павло Маценко // Вісті. – Міннеаполіс – St. Paul, Minnesota, USA, 1967. – Ч. 3–4 (22–23). – С. 10–13.
9. Маценко П. Дегтярев Степан Аникійович (із циклю «Розтрачені діаманти») / Павло Маценко // Вісті. – Міннеаполіс – St. Paul, Minnesota, USA, 1965. – Ч. 4 (15). – С. 4–7.
10. Маценко П. Дмитро Степанович Боршнянський (1751–1825) / Павло Маценко // Вісті. – Міннеаполіс – St. Paul, Minnesota, USA, 1965. – Ч. 3(14). – С. 9–10.
11. Маценко П. Дмитро Степанович Боршнянський і Максим Созонтович Березовський / Павло Маценко. – Вінніпег: «Культура і Освіта», ротапінт, 1951. – 29 с.
12. Маценко П. Заповіт / Павло Маценко // Олександр Кошиць : зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора : довід. вид. / Є. М. Паранюк. – Івано-Франківськ : ПП Супрун, 2006. – С.118–120.
13. Маценко П. Засади творчості О. Кошиця / Павло Маценко. – Вінніпег, 1950. – 14 с.
14. Маценко П. Олександр Антонович Кошиць – диригент (до 90-ліття з дня народження) / Павло Маценко // Вісті. – Міннеаполіс – St. Paul, Minnesota, USA, 1965. – Ч. 3 (14). – С. 2–7.
15. Маценко П. Праці про церковну музику / Павло Маценко // Вісті. – Міннеаполіс – St. Paul, Minnesota, USA, 1966. – Ч. 2 (17). – С. 26–28.
16. Маценко П. Про «Ноктюрн» О. Кошиця / Павло Маценко // Вісті. – Міннеаполіс – St. Paul, Minnesota, USA, 1965. – Ч.3 (14). – С.9.
17. Маценко П. Тарас Микиша / Павло Маценко // Вісті. – Міннеаполіс – St. Paul, Minnesota, USA, 1969, березень. – № 1(28). – С. 5–10.
18. Маценко П. Українські канти / Павло Маценко // Канадійський фермер (Вінніпег). – 1980. – 22 верес.
19. Маценко П. Чар української пісні (з приводу появи альбому «Near Ukraine Sings» в Канаді) / Павло Маценко // Олександр Кошиць : зб. статей, спогадів і матеріалів до 130-річного ювілею з дня народження геніального диригента і композитора : довід. вид. / Є. М. Паранюк. – Івано-Франківськ : ПП Супрун, 2006. – С. 139–140.
20. Орав свій переліг. Йосип Гошуляк : від маминої пісні до вершин вокалістики [упор. М. Онуфрив]. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 911 с.; іл.

В статтє сдєлана попытка анализа музыкально-публицистического жанра в творческом наследии Павла Маценко и его классификации с позиций музыкальной критики современности. Работа является панорамным обозрением музыкальной публицистики этого деятеля музыкальной культуры украинской диаспоры и направлена на возвращение ее в научное пространство Украины.

Ключевые слова: *музыкальная критика, статья, рецензия, обозрение, критическая статья, публицистика, Павел Маценко.*

This article is the attempt to analyse the music-nonfiction works of Pavlo Matsenko and to classify them from the viewpoint of modern music criticism. The article is the panoramic observation of the music-nonfiction works of the figure of the Ukrainian diaspora music culture and aimed at its return in Ukrainian nonfiction literature.

Key words: *music criticism, article, review, observation, critical article, nonfiction, Pavlo Matsenko.*

УДК 7.071.2:78.087.68 (477.8)

Романа Дудик

ХОРОВА СПАДЩИНА ВАСИЛЯ ЇЖАКА

Проблема, що поставлена автором статті у центрі наукового дослідження, визначена спробою розглянути хорову спадщину творчої постаті Прикарпаття, диригента Василя Їжака в загальноукраїнському музичному контексті та визначення місця його діяльності у культуротворчому процесі.

Ключові слова: *хорова спадщина, культуротворчий процес, диригент, творча діяльність.*

© Дудик Р., 2015.